

Σχέσεις ασφάλειας

Η προσφορά αγάπης αντιστά από μόνη της μια ανταμοιβή, λέει η ληϊκή σοφία. Όπως όμως γνωρίζουν όλοι όσοι ασχολούνται με τη φροντίδα παιδιών –γονείς, εκπαιδευτικοί, επαγγελματίες ψυχικής υγείας, επιστήμονες– η αγάπη είναι ικανή να καθορίσει και μια ολόκληρη ζωή.

Η θεωρία της πρόδεσης, που εξετάζει τους διάφορους τύπους δεσμών που μπορεί να αναπτυχθούν μεταξύ ενός παιδιού και των βασικών φροντιστών του, υποδεικνύει ότι οι πρώιμες εμπειρίες του παιδιού στο πλαίσιο της αλληλεπίδρασής του με τον ενήλικα καθορίζουν σε καταλυτικό βαθμό την εξέλιξη και την πορεία του στην ενήλικη ζωή.

Αυτή η σχέση δεν έχει ως αρχή της την ανάγκη του παιδιού για την κάλυψη των βασικών αναγκών του ώστε να επιβιώσει, όπως πιστεύαμε αρκετά χρόνια τώρα. Αντίθετα, βασίζεται, μας λένε οι ειδικοί, στην εγγενή, εσωτερική τάση του παιδιού για αναζήτηση της εγγύτητας με ένα άτομο που του παρέχει προστασία και ασφάλεια. Ο φροντιστής ενεργοποιεί με το ρόλο του αυτή την εγγενή τάση, ενώ μέσα από την ασφάλεια που δημιουργεί στο παιδί, αυτό καθίσταται ικανό να καλλιεργήσει την αυτορρύθμισή του.

Αυτορρύθμιση

Η αυτορρύθμιση αφορά στη συνεχή και ενεργή διαμόρφωση και αναπροσαρμογή των στρατηγικών και συμπεριφορών του ατόμου από το ίδιο, προκειμένου να εκπληρώσει τους στόχους του. Αποτελεί δε, υποστηρίζουν οι επιστήμονες, διαδικασία-κλειδί για τον τρόπο συγκρότησης του εαυτού και της συναισθηματικής ισορροπίας του ατόμου, καθορίζοντας την προσωπικότητα και την κοινωνικοποίησή του. Γι' αυτό άλληλως συνδέεται στενά από εκείνους με την ικανότητα προσοχής του παιδιού, τη συναισθηματικότητά του, τη συμμόρφωση, την ενσυναίσθηση, την προσαρμοστικότητα, καθώς και τη γνωστική και ακαδημαϊκή επίδοση, γεφυρώνοντας τις γενετικές προδιαθέσεις και τις πρώιμες εμπειρίες με την ενήλικη λειτουργικότητά του.

Όταν, από την άλλη πλευρά, η σχέση αυτή δεν είναι ασφαλής, η διαδικασία διαμόρφωσης του μηχανισμού της παιδικής αυτορρύθμισης επηρεάζεται αρνητικά. Τότε, διάφορα αλληλεπιδραστικά και μαθησιακά προβλήματα μπορούν να προκύψουν: αντικοινωνική-επιθετική συμπεριφορά, αντιδραστικότητα/ ανυπακοή, υπερκινητικότητα, έλλειψη συγκέντρωσης κ.ο.κ. Σε αυτή την περίπτωση, η διαδικασία της κοινωνικοποίησης των παιδιών καθίσταται μια εξαιρετικά δυσχερής υπόθεση.

[Επιστημονικές έρευνες δείχνουν ότι το 4-10% του συνόλου των παιδιών παρουσιάζουν συμπεριφορές όπως αντικοινωνικότητα, επιθετικότητα, αντιδραστικότητα και ανυπακοή. Ένα μεγάλο ποσοστό των παιδιών που έχουν τέτοια συμπεριφορά εκδηλώνουν εντονότερα τις ίδιες συμπεριφορές ως ενήλικες. Επίσης, ένα μεγάλο ποσοστό αυτών των παιδιών εγκαταλείπει τη θεραπευτική παρέμβαση που γίνεται στο κλινικό επίπεδο, με αποτέλεσμα τη διαιώνιση των συμπεριφορών].

Ο ρόλος του εκπαιδευτικού

Στους βασικούς φροντιστές, στους οποίους τα παιδιά αναζητούν την εγγύτητα, την ασφάλεια και την προστασία τους ανήκουν και οι εκπαιδευτικοί, ιδιαίτερα της προσχολικής και πρωτοσχολικής αγωγής. Εκείνους βαραίνει αμέσως μετά τους γονείς η ευθύνη όχι μόνο της γνωστικής αλλά και της συναισθηματικής και κοινωνικής ανάπτυξης των παιδιών.

Εκείνοι βέβαια είναι και που αντιμετωπίζουν σε καθημερινή βάση στο πλαίσιο της τάξης σωρεία προβλημάτων που πηγάζουν από μαθησιακές, αναπτυξιακές και άλλες δυσκολίες που αντιμετωπίζουν τα παιδιά: παιδιά με σύνδρομο ΔΕΠΥ, προσκόλληση στον παιδαγωγό ή το γονέα, συστολή ως προς τη συμμετοχή σε ομαδικές δραστηριότητες, φάσμα του αυτισμού. Κι εκείνοι είναι που καλούνται συχνά να αντιμετωπίσουν μαζί με τους γονείς έκτακτες αναστατώσεις όπως ένα διαζύγιο ή την απώλεια ενός αγαπημένου προσώπου, ή και συμπεριφορές που σχετίζονται με το ταμπεραμέντο του παιδιού.

Ως αποτέλεσμα, το κλίμα θετικής συνεργασίας που επιθυμούμε να εδραιώσουμε μέσα στην τάξη μπορεί εύκολα να ανατραπεί.

Η «προβληματική» δράση και αντίδραση

Μια μη ευαίσθητη και ενημερωμένη αντιμετώπιση αυτών των ζητημάτων από τον παιδαγωγό εγείρει με μεγάλη πιθανότητα τον κίνδυνο της επαγγελματικής του εξουθένωσης (burn-out). Επίσης, μπορεί να ανακόψει με τρόπο τραυματικό και καθοριστικό τη διαδικασία διαμόρφωσης του μηχανισμού αυτορρύθμισης του παιδιού.

Έχει παρατηρηθεί ότι όταν ένα παιδί παρουσιάζει επικοινωνιακά και αλληλεπιδραστικά προβλήματα, αναπτύσσεται πολύ συχνά γύρω του ένα ολόκληρο σύστημα επικοινωνιακής συμπεριφοράς που επιβεβαιώνει το πρόβλημα. Σε αυτή την περίπτωση, ο τύπος της σχέσης που αναπτύσσει ο παιδαγωγός με το παιδί, μπορεί ακόμη και να οξύνει το πρόβλημα.

Οι ειδικοί λοιπόν επισημαίνουν ολοένα και εντονότερα την ανάγκη πρώιμης διάγνωσης αυτών των προβλημάτων και παρέμβασης σε μη κλινικό επίπεδο, αφού σε μεγάλο ποσοστό οι παραδοσιακές, κλινικές μέθοδοι παρέμβασης αποδεικνύονται σε αυτές τις περιπτώσεις αναποτελεσματικές. Φαίνεται ότι είναι ευκολότερο να «οικοδομήσεις» ένα παιδί, παρά να «επιδιορθώσεις» έναν ενήλικα...

Πώς όμως μπορεί να γίνει αυτό;

Το MARTE MEΟ

Γύρω στα 1980, αναπτύχθηκε από την παιδαγωγό ειδικής αγωγής Maria Aarts μια τεχνική που εστίασε ακριβώς σε αυτά τα προβλήματα με ένα δικό της, παράδοξο τρόπο. Μετέπειτα έρευνες που αξιολόγησαν την αποτελεσματικότητά της, κατέδειξαν τη θετική της παρέμβαση σε παιδιά 4-21 ετών με πνευματικές, σωματικές και άλλες δυσκολίες. Παράλληλα, έρευνα για το συνεργατικό/ συστημικό μοντέλο παρέμβασης με βάση την τεχνική Marte Meo, τους γονείς και το σχολείο, κατέδειξε την καταλληλότητα της μεθόδου ως εργαλείο για τον έγκαιρο εντοπισμό αλληλεπιδραστικών προβλημάτων και τη θετική παρέμβαση σε παιδιά με προβλήματα εξωτερικής συμπεριφοράς στο σχολείο, με σκοπό τη μείωση της εμφάνισής τους.

Τα προβλήματα ως ευκαιρίες ανάπτυξης

Το παράδοξο είναι ότι η τεχνική Marte Meo δεν έχει σκοπό να απομακρύνει τα προβλήματα στην αλληλεπίδραση του παιδαγωγού με ένα παιδί ή την τάξη –τουλάχιστον στην αρχή...

Στοχεύει όμως στο να ιδωθούν αυτά τα προβλήματα από τους φροντιστές των παιδιών ως ευκαιρίες. Ευκαιρίες ανάπτυξης του παιδιού σε επίπεδο νοητικό, κοινωνικό, συναισθηματικό, καθώς επίσης κι ως ευκαιρίες ανάπτυξης των δεξιοτήτων του ίδιου του εκπαιδευτικού. Σκοπός της, να συμβάλει στη βελτίωση της αλληλεπίδρασής τους, υποστηρίζοντας την πνευματική και ψυχική ανάπτυξη του παιδιού κι απομακρύνοντας τον –πάντα άμεσο– κίνδυνο της επαγγελματικής εξάντλησης.

«Στο χάος, βρες την απλότητα. Στη διαφωνία, την αρμονία. Στη δυσκολία βρίσκεται η ευκαιρία» (Άλμπερτ Αϊνστάιν)

Το... χρυσαφείο μέσα μας

Με ποιον τρόπο;

«Με τις δικές μου δυνάμεις», απαντάει η ιδρύτρια της μεθόδου, μετατρέποντας τη λατινική φράση «mars meus» (= η δική μου δύναμη), που δανείζει το όνομά της στην τεχνική, σε σύνθημα ζωής.

Το Marte Meo λειτουργεί ουσιαστικά ως ένας πρακτικός οδηγός, που μας παρακινεί να επιστρέψουμε στα... βασικά. Ενήμερο για τις εξελίξεις στους χώρους της ψυχολογίας και της νευροβιολογίας, εκπαιδεύει τον παιδαγωγό απλά και μεθοδικά να στρέψει το βλέμμα του προς τον εαυτό του, προκειμένου να ανακαλύψει το «χρυσωφείο» του.

Ταυτόχρονα, τον παροτρύνει να παρατηρήσει προσεκτικά τα παιδιά, ώστε, υπό τη θετική του καθοδήγηση, να φέρουν στην επιφάνεια και να χρησιμοποιήσουν και το δικό τους «χρυσωφείο», θυμίζοντάς μας ότι αν υπάρχει μια γωνιά μέσα στο σύμπαν την οποία μπορούμε με βεβαιότητα να αγγίξουμε, αυτή είναι ο εαυτός μας.

Γράφει
η Μαρία Σταματάκη,
ΕCΡ ψυχοθεραπεύτρια
Marte Meo Supervisor

Παρατήρηση και τεχνολογία

Προκειμένου οι ενήλικες να δουν αυτόν τον φυσικό, εσωτερικό πλούτο, το Marte Meo χρησιμοποιεί ένα κοινό αλλά εξαιρετικά δυνατό τεχνολογικό μέσο: την κάμερα. Στο πλαίσιο της εκπαίδευσής του στην τεχνική, είτε μέσα από τη βιντεοσκόπηση της δικής του αλληλεπίδρασης με ένα παιδί ή την τάξη, είτε παρακολουθώντας άλλες σχετικές βιντεοσκοπήσεις που καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα τύπων επαφής παιδιού-εκπαιδευτικού σε ελεύθερη και σε δομημένη δραστηριότητα, ο παιδαγωγός έχει την ευκαιρία να αντλήσει πλούσιες πληροφορίες για τα βασικά στοιχεία μιας θετικής, υποστηρικτικής αλληλεπίδρασης. Η εικόνα βοηθά να αναδειχθούν δυναμικά οι παράγοντες που παρεμβαίνουν στη διαπροσωπική επικοινωνία και να διαπιστωθεί αν ο εκπαιδευτικός εντοπίζει τις επικοινωνιακές και αναπτυξιακές ευκαιρίες που παρουσιάζει η αλληλεπίδραση. Έπειτα, ο παιδαγωγός μαθαίνει ο ίδιος να παρατηρεί και να περιμένει τις αντιδράσεις και πρωτοβουλίες του παιδιού που είναι συμβατές με τη δράση, ώστε στη συνέχεια να υποστηρίξει την εξέλιξή τους με κατάλληλο τρόπο. Η αφηρημένη έννοια της «πρωτοβουλίας» του παιδιού, που μπορεί να άγεται και να φέρεται από το θυμό, το φόβο, τη μοναξιά κ.τ.λ., καθίσταται συγκεκριμένη μέσα από την κάμερα, γίνεται ορατή μέσα από την ανάλυση των αδιόρατων «σημαδιών» που μας στέλνει το παιδί, καθώς και των αντιδράσεων που αυτό μας εξωτερικεύει.

Η δύναμη λοιπόν της εικόνας από τις βιντεοσκοπημένες αυτές αλληλεπιδράσεις λειτουργεί ως ισχυρότατο μέσο συνειδητοποίησης της αναπτυξιακής ευκαιρίας που ενυπάρχει στην αλληλεπίδραση, όχι λιγότερο εξαιτίας της δυνατότητας που παρέχει η κάμερα για παύση, περισυλλογή, επαναπροβολή των κρίσιμων στιγμών κ.ά. Έπειτα, όσο εκπαιδευείται, ο νηπιαγωγός εμπλέκεται και συμμετέχει ολοένα και πιο δημιουργικά και ενεργά στην ανάλυση του υλικού, με αποτέλεσμα να αποκτά αυξημένη πρόσβαση στις εσωτερικές του δυνάμεις. Ανάλογα αυξάνεται έτσι και η ικανότητά του για έλεγχο της συμπεριφοράς του, εντοπισμό των δυνατών του σημείων και εξέλιξη ως προς εκείνα που υπολείπεται.

Η φύση πάντα μιλάει, σε μια γλώσσα που την καταλαβαίνει ο ήρεμος νους ενός ειλικρινούς παρατηρητή.

Ειδικό σύστημα συμβουλευτικής Marte Meo

Την εξέλιξη αυτή διασφαλίζει κατά κύριο λόγο το «πλάνο παρέμβασης» που αναπτύσσει ο ειδικός του Marte Meo μαζί με τον εκπαιδευτικό, προκειμένου να εσιτάσουν μεθοδευμένα και στοχευμένα σε συγκεκριμένες δεξιότητες. Μετά λοιπόν τον εντοπισμό της αναπτυξιακής ευκαιρίας στην αλληλεπίδραση, ο ειδικός Marte Meo εκπαιδεύει τον ενήλικα βήμα-βήμα στο πώς να επιτύχει πρακτικά το αποτέλεσμα που επιθυμεί τόσο με κάθε παιδί χωριστά, όσο και με το σύνολο της τάξης. Ως αποτέλεσμα, επιφέρεται μια θεμελιώδης αλλαγή στη σχέση του με τον εαυτό και το ίδιο το παιδί. Η αλλαγή αυτή συμβάλλει αποφασιστικά στην όσο το δυνατόν ομαλότερη πραγμάτωση του λεγόμενου «φυσικού αναπτυξιακού διαλόγου»: μιας επικοινωνίας δηλαδή ηλεκτικής και μη ηλεκτικής για την οποία είμαστε ικανοί από τη φύση μας. Αυτή η επικοινωνία επιτρέπει την ανταλλαγή γνωστικών, συναισθηματικών και κοινωνικών πληροφοριών μέσα σε περιβάλλον εγγύτητας και ασφάλειας και έτσι καθίσταται αναπτυξιακή.

Το ειδικό σύστημα συμβουλευτικής του Marte Meo και οι διακριτές λίστες ελέγχου που αυτό περιλαμβάνει, η συμπυκνωμένη δηλαδή και συστηματοποιημένη εμπειρία που έχει αποκομιστεί από την πολυετή πρακτική εφαρμογή της μεθόδου, παρέχουν στον εκπαιδευτικό όλες τις απαραίτητες πληροφορίες για το σύνολο των δεξιοτήτων ασφαλούς αλληλεπίδρασης μεταξύ εκείνου και των παιδιών.

Πιο συγκεκριμένα, στη δομή της ελεύθερης δράσης (π.χ. παιχνίδι) που περιλαμβάνει η εκπαίδευση, ο παιδαγωγός μαθαίνει πώς να κάνει το παιδί να αισθάνεται ορατό, να του δείχνει ότι η πρωτοβουλία του έχει αξία και να του υποδεικνύει τρόπους με τους οποίους μπορεί να την αναπτύξει περαιτέρω. Το παιδί χτίζει, ως αποτέλεσμα, μια θετική εικόνα για το ίδιο, δημιουργώντας μια ισχυρή βάση για την αυτοκαταγραφή και την αυτορρύθμισή του. Νιώθοντας ορατό, αναλαμβάνει πρωτοβουλίες, εκφράζει ιδέες και εκπαιδεύεται στο να εμπιστεύεται τόσο εκείνες όσο και τον εαυτό του.

Από την άλλη πλευρά, στο πλαίσιο της δομημένης δράσης (π.χ. μάθημα), ο εκπαιδευτικός μαθαίνει πώς να καθοδηγεί θετικά την τάξη, πώς να στηρίζει το παιδί να ακολουθεί τις δράσεις, να συνεργάζεται και να εντάσσεται στην ομάδα, πώς να δημιουργεί ατμόσφαιρα στην τάξη, πώς να επιβάλλει την πειθαρχία και πώς να συνδέεται συναισθηματικά με τα παιδιά. Ως αποτέλεσμα, εκείνα αποκτούν εσωτερική συγκρότηση, γεμίζουν με θετικές εμπειρίες και αποκτούν ικανότητα συγκέντρωσης, συνεργασίας και αυτενέργειας.

Συνολικά, το Marte Meo κάνει φανερές τις διαφορετικές αναπτυξιακές ευκαιρίες που παρουσιάζουν οι ποικίλες μορφές αλληλεπιδράσεων παιδιού-ενήλικα, ενώ συγχρόνως αναδεικνύει και τις διαφορετικές δεξιότητες που απαιτούνται από τον εκπαιδευτικό προκειμένου να υποστηρίξει το παιδί στην κάθε περίπτωση. Μέσα στην απλότητά του, μαθαίνει στον εκπαιδευτικό να αναγνωρίζει την αναπτυξιακή ευκαιρία (πότε πρέπει να παρέμβει;), με ποιο τρόπο να την πραγματώσει (πώς;), και γιατί είναι υποστηρικτική αυτή η συμπεριφορά (γιατί; τι αλλαγή επιφέρει;). Τέλος, αναδεικνύει τα καθοριστικά στοιχεία για την ποιότητα της επικοινωνίας του με το παιδί: την ενεργητική ακρόαση, την με κατάλληλο τρόπο επιβεβαίωση της επιθυμητής συμπεριφοράς, τη σύνδεση του παιδιού σε σχέση με τον κόσμο (άτομα, αντικείμενα, φαινόμενα).

Αντίστοιχα, το παιδί αποκτά όλες εκείνες τις ικανότητες που είναι απαραίτητες για την «επιβίωσή» του: να αντιλαμβάνεται τα συναισθήματα του εαυτού και των άλλων, να εκφράζεται και να ρυθμίζεται μέσω της ηλεκτικής επικοινωνίας, να χτίζει σχέσεις και να τις διατηρεί.

Ειδικότερα, για παιδιά με συμπεριφορές αυξημένης δυσκολίας, το Marte Meo περιλαμβάνει ως οργανικό τμήμα του και την εκπαίδευση «έναν προς έναν», όπου ο νηπιαγωγός αποκτά συγκεκριμένες δεξιότητες Marte Meo για να ενισχύσει την αναπτυξιακή διαδικασία.

Τέλος, η διδακτική παρέμβαση Marte Meo μπορεί επίσης να συνδυαστεί με τις αποκαλούμενες «συναντήσεις συντονισμού». Βασισμένες στη συστημική θεωρία και πρακτική, εφαρμόζουν στην πράξη τη θέση ότι όσο πιο πολλοί αρμόδιοι φορείς (π.χ. γονείς) συνεργάζονται προς την ίδια κατεύθυνση, τόσο καλύτερα τα αποτελέσματα που επιτυγχάνονται. Καθώς είναι εξαιρετικά δύσκολο για ένα παιδί να φέρει εξ ολοκλήρου την ευθύνη μιας αλλαγής χωρίς τη βοήθεια του σπιτιού ή του σχολείου, είναι σημαντικό γονείς και εκπαιδευτικοί να μειώσουν τη σύγχυση που μπορεί να προκαλεί σε αυτό η λήψη πολλών αντιφατικών μηνυμάτων και να μοιραστούν μέσα από τη συζήτηση τις προσδοκίες τους αναφορικά με το παιδί στο οικογενειακό-σχολικό περιβάλλον. Η εκπαίδευση εκπαιδευτικών στην τεχνική Marte Meo παρέχει τη δυνατότητα διάχυσης της πληροφορίας στους γονείς και τους συναδέλφους, δημιουργώντας μια νέα δυναμική άσκησης του γονεϊκού και εκπαιδευτικού ρόλου, στη βάση μιας «κοινής γλώσσας», που όλοι κατέχουμε από τη... φύση μας.

